

**ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ:
СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Державно-управлінські студії № 4, 2019

УДК. 351.071.1

ЛАХИЖА М. І.,

*доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
ORCID: 0000-0001-8676-4578*

**ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ:
СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

M. LAKHYZHA,

*doctor of Science in Public Administration, Professor,
Institute for Personal Training of the State Employment Service of Ukraine,
Professor of the Department of Public Administration,
ORCID: 0000-0001-8676-4578*

**ELECTRONIC DEMOCRACY IN UKRAINE:
CONSTRUCTION SPECIFICATION, STATUS AND PROSPECTS**

***Анотація.** У статті проаналізовано суть, процес становлення та перспективи електронної демократії в Україні. Автор вирішує завдання узагальнити підходи українських авторів до проблеми розвитку е-демократії, виявити її специфіку, стан та перспективи. Удосконалено періодизацію розвитку е-урядування в Україні. Показано нормативно-правове забезпечення процесів інформатизації та е-демократії. Відмічено стимулюючу роль громадянського суспільства у забезпеченні розвитку е-демократії.*

Автор доходить висновків, що впровадження е-демократії адаптує інституцію демократії до умов сучасного інформаційного суспільства, а отже, виступає засобом її модернізації. Як інновація е-демократія дозволяє пристосувати демократичні процедури до вимог сучасного суспільства не лише за формою, але й вносить новий зміст у інституцію в цілому. Це стосується в першу чергу зближення влади й громадськості та бізнесу, ліквідації наявних невиправданих бар'єрів тощо.

Водночас, повне і негайне впровадження електронної демократії об'єктивно неможливе як з технологічних причин, так і, насамперед, через неготовність значної кількості громадян до використання електронних інструментів демократії. Крім того, проблеми диджиталізації в Україні пов'язані не лише і не скільки з технологічним відставанням, а й з недосконалістю публічного управління. Отже, електронна демократія та

цифрова економіка можуть створюватися лише за умови подолання внутрішніх протиріч, досягнення національної єдності на основі національних цінностей, впровадження не лише сучасних технологій, а й сучасної системи публічного управління

Abstract. *The article analyzes the essence, process of formation and prospects of e-democracy in Ukraine. The author solves the problem of generalizing the approaches of Ukrainian authors to the problem of the development of e-democracy, to identify its specificity, status and prospects. Periodization of the development of e-government in Ukraine has been improved. The legal support of the processes of informatization and e-democracy is shown. The stimulating role of civil society in promoting the development of e-democracy was noted.*

The author concludes that the introduction of e-democracy adapts the institution of democracy to the conditions of the modern information society, and therefore acts as a means of its modernization. As an innovation, e-democracy allows us to adapt democratic procedures to the demands of modern society, not only in form but also in introducing new content to the institution as a whole. This concerns, first and foremost, the rapprochement of government and the public and business, the elimination of unjustified barriers, etc.

At the same time, full and immediate implementation of e-democracy is objectively impossible both for technological reasons and, above all, due to the unwillingness of a large number of citizens to use electronic tools of democracy. Moreover, the problems of digitalization in Ukraine are related not only to technological backwardness but also to the imperfection of public administration. Therefore, e-democracy and the digital economy can be created only if internal contradictions are resolved, national unity is achieved on the basis of national values, the introduction of not only modern technologies, but also a modern system of public administration.

Ключові слова. *Україна, глобалізація, інформатизація, електронна демократія, е-урядування, публічне управління, громадянське суспільство.*

Keywords. *Ukraine, globalization, informatization, e-democracy, e-government, public administration, civil society.*

Постановка проблеми. *Кінець ХХ - початок ХХІ століття характеризується все глибшим проникненням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всі сфери життя суспільства, що змінює публічну адміністрацію та змушує її концентрувати увагу на використанні високих технологій в управлінських процесах при трансформації відносин між громадянами та владою.*

В останні роки все більше міжнародних організацій та установ досліджують роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як інструменту розвитку та консолідації демократії, відзначаючи його величезний вплив. Важливою є зростаюча участь громадян у виробленні, прийнятті та реалізації рішень, що стає можливим за рахунок застосування сучасних технологій. В той же час, з'являється все більше підтверджень

нелінійності історичного процесу, а констатація переваг глобалізації та інформатизації все частіше змінюється вивчення їх негативних проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика е-урядування та е-демократії викликає значну увагу як практиків, так і вчених, переважно з системи Національної академії державного управління при Президентові України (І. Арістова, В. Бабаєв, О. Баранов, С. Гайдученко, Н. Грицяк, В. Даниленко, С. Дзюба, М. Демкова, В. Дрешпак, І. Жиляєв, П. Клімушин, О. Кудрявцев, О. Кукарін, І. Лопушинський, М. Новікова, О. Орлов, А. Семенченко, А. Серенок, С. Соловійов, С. Чукут та інші).

Питання е-демократії уведено до навчальних курсів спеціальності «Публічне управління та адміністрування». Наприклад, в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України е-демократія вивчається студентами всіх спеціалізацій у курсах «Е-урядування», «Багаторівневе управління», «Засади місцевого самоврядування» тощо.

Варто відмітити видання створеного на основі вивчення теоретичних питань та практики ґрунтовного навчального видання [1], проведення тематичних наукових конференцій та круглих столів.

Мета дослідження. Узагальнити підходи українських авторів до проблеми розвитку е-демократії в Україні, виявити її специфіку, стан та перспективи.

Виклад основного матеріалу. У рамках реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна зобов'язувалася забезпечити комплексний розвиток електронного урядування.

З нашої точки зору, е-демократію та е-урядування необхідно розглядати не як технологічні рішення, а як новітню концепцію управління в умовах масштабного інформаційного розвитку суспільства.

Вважається, що наступним після аграрного та індустріального етапів розвитку людства є постіндустріальний (інформаційний). Згідно з відомими теоріями Д. Бела, Й. Масуди, З. Бжезинського, Е. Тофлера, М. Кастельса та ряду інших дослідників, інформаційне суспільство суттєво розширює можливості людини щодо реалізації свого потенціалу в першу чергу, завдяки спрощенню доступу до інформації та знань.

Інформаційне суспільство розглядається сьогодні, як новий (після аграрного та індустріального) етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти та розповсюджувати інформацію, а держава повинна забезпечувати якісний рівень інформатизації усіх галузей [2, с. 90].

Інформаційне суспільство передбачає формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору; розвиток інформаційних технологій; зростання ролі інформації і знань як факторів виробництва; зростання рівня освіти та науки за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну; ефективно залучення громадян до публічного управління.

Як теоретично, так і практично важливо звернути особливу увагу на точку зору Д. Лайона, який ще у 1996 році стверджував, що:

1. “Інформаційне суспільство” виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових країн. Тобто, не прихід “постіндустріального” суспільства, а створення нового соціального зразка, що є результатом “другої індустріальної революції”, яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології»;

2. Концепція “інформаційного суспільства” має спільні утопічні аспекти з деякими попередніми технологічними концепціями “гарних суспільств”. Адже, як ми бачили, той спосіб, яким розвивалася інформаційна технологія і який призводить до збільшення вже існуючого розриву між соціальними групами й націями, розширює можливості держави та інших інституцій спрямовувати й контролювати життя людей і підсилює владу постійно зростаючих економічних інтересів. У світлі сказаного, “інформаційне суспільство” також уявляється як досить сильно навантажене ідеологічним аспектом;

3. Вторгнення інформаційної технології в різноманітні сфери життя відроджує інтерес до луддизму як до способу протистояння технології. Інформаційна технологія породжує нові моральні проблеми. Одна з них може виникнути в разі, коли дані постійно й безслідно знищуються, інша — пов'язана з можливістю за допомогою комп'ютера втручатися в особисте життя [3]

Виділені нами тези Д. Лайона переконливо засвідчують складність поняття «інформаційне суспільство» та необхідність врахування як позитивних, так і негативних його факторів.

Залишається теоретично нез'ясованою і проблема становлення та розвитку е-демократії, яка є, на нашу думку, формою організації суспільства знань.

Е-демократія - це відносно новий термін, який з'явився в результаті величезної популярності Інтернету, розвитку ІКТ та посилення інтересу громадськості до демократичних процесів.

С. Соловійов та В. Даниленко наголошують, що е-демократію можна розглядати у широкому розумінні слова, як залучення громади за допомоги сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань та у вузькому значенні, як застосування ІКТ для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян [4, с. 5]. Широко, як інтегральна частина інформаційного суспільства, розглядається е-демократія і у спеціальних Рекомендаціях Ради Європи (Recommendation CM/Rec (2009), де визначено 19 її принципів, серед яких варто виокремити тісний зв'язок е-демократії з демократією загалом та публічним управлінням [5].

В українському законодавстві поняття електронної демократії як один із пріоритетних напрямків державної політики визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства” (2013 р) [6], як форму суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-

комунікаційних технологій. Важливим є й визначення у Стратегії інших термінів, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства

На нашу думку, у цьому випадку потрібно зробити наголос на пріоритетності прав громадянина – не «залучення» до участі, а «реалізація права», оскільки нові технології мають полегшувати і поглиблювати доступ громадян до демократичних процедур. Ключове значення в е-демократії має активна громадянська позиція, яка може повніше реалізуватися з використанням сучасних ІТ-технологій, що дозволяють широко використовувати методи прямої демократії для захисту і розвитку демократичних цінностей

Чітко простежується зв'язок е-демократії з громадянським суспільством та е-урядуванням. Саме громадянське суспільство має визначати умови розвитку та принципи демократії, а інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності публічної адміністрації.

У цьому відношенні варто звернути увагу на зауваження технічного директора ІТ-Enterprise В. Михайлова, який вважає особливістю українського цифрового розвитку те, що «малий і середній бізнес вже так чи інакше працює в інтернеті і здебільшого використовує цифрові методи просування своїх послуг. Але держава і велика промисловість в Україні кардинально відстали» [7].

Проте у сфері е-демократії ситуація, на наш погляд, складніша, оскільки держава намагається формалізувати демократичні процеси та демонструвати своє прагнення до їх розвитку з урахуванням інформаційних технологій. Проголошена диджиталізація, гасло «Держава у смартфоні» та інші заклики є реакцією на світові досягнення та бажання інформатизованої частини суспільства використовувати переваги сучасних технологій. Розбудова інформаційного суспільства є сьогодні одним із пріоритетних завдань України, яке декларується у багатьох державних нормативно-правових актах, концепціях, програмах та стратегіях розвитку, артикулюється на чисельних наукових та професійних заходах.

В Україні е-демократія регламентована низкою законів («Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» тощо) та значною кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

Аналіз нормативно-правових актів та літератури свідчить про поступовість розвитку е-урядування, що залежало як від внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Відсутність в Україні методології оцінки розвитку е-демократії не дає можливості на даний час об'єктивно оцінити процеси, пов'язані із зазначеним питанням. Проте, світові індекси, в т.ч. й індекс розвитку електронного уряду ООН, свідчать не лише про значне відставання від розвинених країн, а й втрату темпів розвитку.

Нааявні інструменти електронної співпраці органів влади з громадянами, громадськими ініціативами та бізнесом залишалися радше декларативними та імітаційними, аніж такими, які стимулюють громадську участь у процесах формування та реалізації державної політики. Можна стверджувати, що в Україні реалізовано лише елементи е-демократії (електронне законодавство у частині публікування нормативно-правових актів після їх реєстрації та прийняття на офіційному сайті Верховної Ради; електронний суд як Єдиний державний реєстр судових рішень та оперативний обмін інформацією в електронному вигляді між судовими установами; електронні звернення, консультації та анкетування (насамперед, в частині електронних консультацій органів публічної влади з громадськістю); електронні портали; веб-сайти органів влади; локальні портали адміністративних послуг тощо)

Найбільш поширеними інструментами електронної демократії, що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створені ресурси для оприлюднення відкритих даних, у тому числі з використанням електронних платформ, наприклад “Громадянське суспільство і влада”, “Розумне місто” чи “Єдина система місцевих петицій”, які поєднують у собі кілька електронних інструментів участі.

С. Соловійов та В. Даниленко виділяють три етапи розвитку е-демократії в Україні:

I етап (2000-2001 рр.) мав підготовчий характер, визначалися найбільш загальні аспекти використання сучасних ІКТ, формувалося необхідне підґрунтя для подальших дій держави в цьому напрямі;

II етап (2002-2003 рр.) безпосередньо пов'язаний із формуванням механізмів електронного уряду в Україні, що мало на меті підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліпшення поінформованості громадян щодо діяльності цих органів та активізації зворотного зв'язку між владою та суспільством за допомогою мережі;

III етап (2003-2009 рр.) – нормування порядку взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства [4, с. 11-12].

На нашу думку, наступні етапи розвитку е-демократії в Україні пов'язані з розробкою планів розвитку електронного урядування (2009-2014 рр.); внесенням коректив у нормативне забезпечення звернень громадян (2014-2017 рр.); впровадженням Концепції розвитку електронної демократії в Україні (2017-2018 рр.) та постановкою завдань створення цифрової економіки та цифрового суспільства, що зафіксовано у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки.

Перегляд цього поділу можливий у зв'язку із активною політикою у сфері е-урядування з середини 2019 року.

Проблемами залишаються невизначеність державної політики у сфері електронної демократії (незважаючи на проголошену диджиталізацію), а також шляхів її реалізації; недосконалість нормативно-правової бази; низький рівень

залучення суб'єктів громадянського суспільства до процесів удосконалення державної політики; відсутність достатньої електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; недостатній рівень розвитку інформаційної інфраструктури; недостатність єдиних стандартів ідентифікації громадян і підходів до створення, зберігання та використання електронних даних незалежно від використання систем і технологій; наявність цифрової нерівності внаслідок недостатньо розвиненої інфраструктури доступу до Інтернету залежно від географічного положення та типів населених пунктів; низький рівень готовності публічних службовців до запровадження електронної демократії.

Важливо відзначити певні кроки у інституціональному забезпеченні е-демократії. Так, у жовтні 2014 року Постановою Кабінету Міністрів України від № 492 було затверджено положення про Державне агентство з питань електронного урядування України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства.

28 жовтня 2015-го року набрали чинності зміни до Закону України "Про звернення громадян" щодо використання електронних індивідуальних звернень, електронних колективних звернень та петицій.

У затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України 17 січня 2017 року Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [8] е-демократія характеризується як один з напрямів цифрового розвитку. Вказується, що цифрові технології відкривають нові можливості для залучення громадян до участі в суспільних та політичних процесах. Традиційні (оф-лайн) демократичні процеси можуть бути переведені до цифрового формату. Головними складовими розвитку електронної демократії є е-парламент, е-голосування, е-правосуддя, е-медіація (досудове вирішення спорів), е-референдуми, е-консультації, е-петиції, е-політичні кампанії, е-опитування.

У Концепції виділено також державне управління. Вказано, що синергетичний потенціал соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей окремо та в сукупності здатні привести до трансформаційних змін у державному управлінні та зробити державний сектор ефективним, реактивним, ціннісним.

Наголошено, що впровадження ініціатив щодо цифровізації державних установ повинно відбуватися з урахуванням таких технологічних концепцій, як: гнучкості в методах виконання посадових обов'язків державними службовцями; цілісного багатоканального підходу (завдяки цифровим технологіям макрорівень "громадяни" перетворюється на мікрорівень "конкретний громадянин", а діяльність "інформування" - у діяльність "залучення"); відкритих даних; інтернет-речей; утворення державних органів, орієнтованих на одночасне поліпшення якості послуг, оптимізацію кількості державних службовців та зменшення витрат; блокчейн - концепція, що може

трансформувати державне управління в таких сферах, як реєстрація майнових прав, правосуддя, ідентифікація особи. Відмічено наявні позитивні приклади використання цифрових технологій у сфері державних закупівель та реєстрації майнових прав з використанням технології блокчейн (ланцюжок).

Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р Концепція розвитку електронної демократії в Україні спрямована на «формування та впровадження» е-демократії, що свідчить про критичну оцінку її стану [9]. Виділено два етапи реалізації Концепції. На першому етапі (2017-2018 роки) передбачалося формування нормативно-правового забезпечення у відповідності з міжнародними нормами й стандартами; удосконалення існуючих інструментів електронної демократії та запровадження механізму функціонування нових, уніфікації політики, розроблення процедур, що підтримуються громадянами та суб'єктами владних повноважень тощо. На другому етапі (2019-2020 роки) передбачалося запровадження мережевих сервісів у сфері електронної демократії; створення умов для належного ресурсного забезпечення електронної демократії; впровадження електронного голосування, а також електронного виборчого процесу, електронних референдумів та електронних плебісцитів; забезпечення інституціоналізації інструментів електронної демократії тощо.

Указ Президента України від 29.07.2019 р. №558/2019 «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» прийнятий з метою забезпечення належного функціонування та захисту даних у національних електронних інформаційних ресурсах, доступності та зручності електронних послуг для фізичних та юридичних осіб, а також запобігання корупції під час надання таких послуг.

Сьогодні найбільш розвиненими інструментами е-демократії в Україні є електронні петиції та бюджети участі або бюджети громадських ініціатив. Програма EGAP співпрацює з органами влади та місцевого самоврядування, щоб удосконалити нормативно-правову базу, на основі якої працюють ці інструменти, та запропонувати кращі технічні рішення для їхньої роботи. Зокрема, в рамках програми була створена Єдина система місцевих петицій та онлайн-платформа «Громадський бюджет».

Глобальним завданням програми EGAP в рамках компонента «Е-демократія» стало створення Єдиної платформи електронної демократії, яка мала б об'єднати наявні інструменти е-демократії, стала майданчиком для застосування різних форм участі громадян в процесах прийняття рішень та надала можливість мешканцям самоорганізовуватися навколо вирішення актуальних питань розвитку громад. З 19 грудня 2018 року найбільш популярні сервіси, якими користувалися громадяни та представники органів влади було об'єднано на першій українській платформі е-демократії e-dem.tools [10].

Веб-платформа «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (скорочено – e-DEM) має на меті надати громадянам легкий і зручний доступ до використання кількох інструментів електронної демократії. Ці інструменти покликані налагодити кращий взаємозв'язок громадян та влади у вирішенні різноманітних соціально важливих проблем. Авторизувавшись один раз на цій

платформі, більше не потрібно вводити свої дані, щоб користуватися іншими сервісами, зокрема, платформами «Відкрите місто» та голосування за бюджет участі, єдиною системою місцевих е-петицій.

Варто також відзначити підбірку онлайн-сервісів та реєстрів, які є особливо корисними для громадян [11]

У поточній структурі електронних послуг України неможливо не згадати розроблений волонтерами недержавний портал електронних сервісів iGov (<https://igov.org.ua/>), який відіграв не останню роль у розвитку системи надання електронних послуг в Україні. Суттєву роль у поширенні е-урядування та е-демократії відіграє Асоціація "IT Ukraine", яку було засновано у 2004 році провідними компаніями сфери інформаційних технологій - Miratech, Mirasoft, ProFIX, SoftLine, SoftServe та Ukrsoft. За роки своєї діяльності Асоціація стала найбільшою спільнотою сервісних ІТ-компаній в Україні. Прикладом такого впливу може бути Форум «Електронне урядування»: кращі практики» [12].

Наприкінці 2018 року перспектива розвитку е-демократії в Україні поряд з реформою виборчого законодавства, реформою публічної адміністрації, реформою місцевого самоврядування та децентралізацією влади і муніципальним розвитком запропонована групою експертів в рамках реформи публічного управління [13, с. 35-37] Виділено завдання із забезпечення участі громадян у творенні публічної політики за допомогою електронних інструментів та реалізації публічної політики за принципами відкритого урядування.

29 травня 2019 року громадські організації та розробники рішень електронної демократії об'єдналися в "Коаліцію електронної держави" (65 різних організацій та експертів у сфері ІТ). До створення коаліції приєдналися організації Transparency International, фонд "Відродження", Реанімаційний пакет реформ (група Е-демократії), BRDO (Офіс ефективного регулювання), фонд "Східна Європа", представники програм EGAP, "Нова Країна", Центр Розвитку Інновацій, ГО "Електронна Демократія" тощо .

Все це підтверджує стимулюючу роль громадянського суспільства у забезпеченні розвитку е-демократії в Україні.

З червня 2019 року в Україні почалося обговорення Концепції «Держава у смартфоні». Ключовими секторами розвитку е-демократії вбачаються е-парламент; е-голосування; е-правосуддя; е-медіація (досудове розв'язання спорів); е-референдум; е-голосування; е-консультації; е-петиції; е-політичні кампанії; е-опитування.

12 червня 2019 р. видано Розпорядження Кабінету Міністрів України N 405-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019 - 2020 роки», а 29 липня 2019 року з метою забезпечення належного функціонування та захисту даних у національних електронних інформаційних ресурсах, доступності та зручності електронних послуг для фізичних та юридичних осіб, а також запобігання корупції під час надання таких послуг видано Указ Президента України № 558/2019 «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» [14]. 2 вересня 2019 року Урядом прийнято

рішення щодо створення Міністерства цифрової трансформації України, яке має відповідати за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, впровадження електронних послуг, електронних довірчих послуг тощо.

Висновки та напрями подальших досліджень. Впровадження е-демократії адаптує інституцію демократії до умов сучасного інформаційного суспільства, а отже, виступає засобом її модернізації. Як інновація Е-демократія дозволяє пристосувати демократичні процедури до вимог сучасного суспільства не лише за формою, але й вносить новий зміст у інституцію в цілому. Це стосується в першу чергу зближення влади й громадськості та бізнесу, ліквідації наявних невинуватених бар'єрів тощо.

Водночас, повне і негайне впровадження електронної демократії об'єктивно неможливе як з технологічних причин, так і, насамперед, через неготовність значної кількості громадян до використання електронних інструментів демократії.

Варто також враховувати, що впровадження е-демократії містить і низку загроз, серед яких: вразливість системи державного управління з боку кіберзлочинності, кібертероризму, кібервійн; вразливість комп'ютерних систем (віруси, хакерські атаки тощо); недовіра значної частини населення до технології електронного голосування; можливість маніпулювання громадською думкою тощо. Слід також мати на увазі значну затратність е-технологій на етапі впровадження та недоступність Інтернету для значної частини населення, особливо у сільській місцевості, що характерно не лише для України. Ці проблеми потребують подальшого вивчення.

Крім того, проблеми диджиталізації в Україні пов'язані не лише і не скільки з технологічним відставанням, а й з недосконалістю публічного управління. Влада відчуває значний вплив олігархів, піддається зовнішньому впливу, а відтак – вдається до популізму. Державна ж служба залишається нестабільною і політизованою, що посилилося внаслідок внесення останніх змін до закону. Отже, електронна демократія та цифрова економіка можуть створюватися лише за умови подолання внутрішніх протиріч, досягнення національної єдності на основі національних цінностей, впровадження не лише сучасних технологій, а й сучасної системи публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. К., 2017.
2. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2000. 386 с.
3. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. К., 1996. С. 362-380.

4. Соловійов С. Г., Даниленко В.Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України : наук. розробка. К.: НАДУ, 2012. 68 с.

5. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy)// URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf.

6. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р// [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.

7. Україна переходить на “цифрову економіку”. Що це означає. АНАЛІТИКА. 21.01.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2385945-ukraina-perehodit-na-cifrovu-ekonomiku-so-se-oznacaє.html>.

8. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2017 р. № 67-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

9. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>.

10. E-dem—Платформа електронної демократії. URL: <https://e-dem.tools>.

11. Е-демократія по-українськи. Підбірка онлайн-сервісів та реєстрів, що стануть у нагоді кожному українцю. URL: <http://corruptua.org/projects/e-democracy/index.html>

12. Форум «Електронне урядування»: кращі практики. URL: <https://itukraine.org.ua/forum-elektronne-uryaduvannya-krashh%D1%96-praktiki.html>.

13. Дорожня карта реформ. 2019-2023 рр. Аналітичний візійний документ, підготовлений експертами коаліції громадських організацій. Реанімаційний Пакет Реформ з метою підтримки належної розробки та впровадження реформ в Україні. К.: 2018.78 с.

14. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг. Указ Президента України №558/2019 від 29 липня 2019 р. URL: www.president.gov.ua/documents/5582019-28853.

REFERENCE

1. Elektronne uriaduvannia ta elektronna demokratiia: navch. posib.: u 15 ch. / (2017). za zah. red. A.I. Semenchenka, V.M. Dreshpaka. K. [in Ukrainian].

2. Aristova I. V. Derzhavna informatsiina polityka: orhanizatsiino-pravovi aspekty [Tekst] / I. V. Aristova ; za zah. red. O. M. Bandurky. Kharkiv : Un-t vnutrishnikh sprav, 2000. 386 s. [in Ukrainian].

3. Laion D. Informatsiine suspilstvo: problemy ta iliuzii. Suchasna zarubizhna sotsialna filosofiia. - K., 1996. - S.362-380 [in Ukrainian].

4. Soloviov S. H., Danylenko V.H. Problemy rozvytku elektronnoi demokracji v umovakh modernizatsii derzhavnoho upravlinnia Ukrainy : nauk. rozrobka. K. : NADU, 2012. 68 s. [in Ukrainian].
5. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy)// URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf
6. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 386-r/[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>[in Ukrainian].
7. Ukraina perekhodyt na “tsyfrovu ekonomiku”. Shcho tse oznachaie. ANALITYKA. 21.01.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2385945-ukraina-perehodyt-na-cifrovu-ekonomiku-so-ce-oznacaie.html>[in Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018—2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2017 r. № 67-r. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> [in Ukrainian].
9. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokracji v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 lystopada 2017 r. № 797-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>[in Ukrainian].
10. E-dem – Platforma elektronnoi demokracji. URL: <https://e-dem.tools/>[in Ukrainian].
11. E-demokratiia po-ukrainsky. Pidbirka onlain-servisiv ta reiestriv, shcho stanut u nahodi kozhnomu ukrainsiu. URL: <http://corruptua.org/projects/e-democracy/index.html>[in Ukrainian].
12. Forum «Elektronne uriaduvannia»: krashchi praktyky. URL: <https://itukraine.org.ua/forum-elektronne-uryaduvannya-krashh%D1%96-praktiki.html>[in Ukrainian].
13. Dorozhnia karta reform. 2019-2023 rr. Analitychnyi viziinyi dokument, pidhotovlenyi ekspertamy koalitsii hromadskykh orhanizatsii. Reanimatsiinyi Paket Reform z metoiu pidtrymky nalezhnoi rozrobky ta vprovadzhennia reform v Ukraini. K.: 2018.78 s. [in Ukrainian].
14. Pro dejaki zakhody shchodo polipshennia dostupu fizychnykh ta yurydychnykh osib do elektronnykh posluh. Ukaz Prezydenta Ukrainy №558/2019 vid 29 lypnia 2019 r. URL: www.president.gov.ua/documents/5582019-28853[in Ukrainian].